

О.М. Руснак
**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ
НАРОДНОСТІ В.О.
СУХОМЛИНСЬКОГО
В НАВЧАННІ ДІТЕЙ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В
ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ
ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Одним із завдань вітчизняної освіти в умовах сьогодення є передавання старшим поколінням молодшому загальнолюдських цінностей, культурно-історичних надбань українського народу, формування етноментальності, розвиток дитини на засадах духовності з урахуванням різноманітності національного складу та регіональних умов України. У зв'язку з цим великого значення набуває творча спадщина талановитого педагога, відомого вченого Василя Олександровича Сухомлинського, ідеї та дослідження якого пронизані духом народності.

В.О.Сухомлинський визначив мету, завдання, зміст, методи, прийоми, форми і засоби народної педагогіки, що сприяло формуванню в дітей позитивного ставлення до народу, його історії, культури і традицій. У листі до сину, вчений радив йому не забувати, що „корінь наш – народ, земля, хліб святий. Сотні тисяч слів у нашій мові, але першими б я поставив три: народ, праця, хліб. Це три корені, на яких тримається українська держава, це сама суть нашого народу. І ці корені переплилися між собою так міцно, що ні розірвати їх, ні роз'єднати не можна” [3: 586].

Від почуття прив'язаності до рідного куточка – материнської

колиски, верби, що схилилися над ставком, родючого поля – до розуміння історичної долі народу... – такими джерелами, за словами науковця, повинна житися душа кожного вихованця, щоб у ній, як у краплі води, в мініатюрі відобразився портрет народу. В.О.Сухомлинський постійно наголошував на тому, що всі ці джерела мають бути відкриті перед дитиною постійно – з перших кроків її свідомого життя [1: 134].

Педагогічна спадщина Василя Олександровича Сухомлинського базується на моральному досвіді народу; український народ має свої традиції, звичаї, обряди, котрі склалися впродовж багатьох тисячоліть, і знайомити дітей з ними починає вже вихователь у дошкільному навчальному закладі.

Вихователь – це особа, яка за дорученням народу має повсякденний доступ до найдорожчого народного багатства – душі, розуму, думок. Перед ним, з одного боку, моральні цінності створені, вистраждані упродовж століть, з другого, багатство народу, його майбутнє... [1: 429].

Вдумливий вихователь, за твердженням вченого, уважає щасливими ті насичені творчістю хвилини своєї праці, коли образи рідної природи, думка і слово зливаються в дитячій душі в єдиний потік. У такі хвилини думка проситься у слово, шукає й знаходить яскраві, точні, любі серцю слова, народжується новий поетичний образ. В.О.Сухомлинський писав: „У ті хвилини життя слова, коли його краса, його поетична грань допомагає вихователю назавжди зберегти яскраві картини дитинства, у душах наших вихованців відбувається те, в

ім'я чого ми взагалі живемо: від кожного дитячого серця протягаються тисячі ниток до того великого і вічного, ім'я якому народ, його мова, культура. Література, мистецтво, сім'я... [1: 136].

За словами видатного педагога, малоки з яскравими спалахами думки в очах – це найніжніші й найтонші гілки віковічного дерева – народу. В.О. Сухомлинський радив вихователям не забувати: а) як наймолодші гілки дерева тягнуться до сонця, щоб міцнішим був стовбур і глибше в землю йшлося коріння, так і найніжніші гілки народу повинні тягнутися до створених ним упродовж віків багатств і краси; б) бути майстрами-чарівниками, які вміють провести нитки – тонкі й міцні – від кожного серця до великого й безсмертного – до народу, до його невичерпної духовної культури [1: 137].

Уся система виховного впливу, на думку В.О. Сухомлинського, повинна спрямовуватися на те, щоб інтереси народу відбивались у думках, почуттях та переживаннях окремої людини; щоб найчутливіші куточки людського серця (його особистого Я) відгукувалися на те, що пов'язане з інтересами і майбутнім народу. Це один із найважливіших моментів, які обумовлюють успіх виховання [2: 16].

Процес пізнання дітьми народних звичаїв за часів В.О.Сухомлинського реалізовувався через такі форми: ранки, вечори рідної мови, бесіди, інсценізація і складання українських народних казок, виконання народних пісень, народні ігри, розгадування кмітливих народних загадок. Учений радив максимально використовувати український фольклор: народні

казки, малі жанри фольклору (прислів'я, приказки, кмітливі загадки), які допомагають сформуванню національну самосвідомість дитини.

Одним із засобів виховання любові до народу В.О.Сухомлинський вважав казку, саме вона виховує любов до рідної землі вже тому, що вона – творіння народу [3: 177]. Учений писав: „кожне відкриття втілювалось у казку, творцями якої були діти. Казкові образи допомагали дитині відчувати красу рідної землі. Краса рідного краю, що відкривалася завдяки казці, фантазії, творчості – це джерело любові до народу, на території якого проживає дитина” [3: 38].

Учений застерігав педагогів, що в уста дитини неприпустимо вкладати слова, які діти ще не розуміють. Те, що для народу є святинею, може із-за цього перетворитися на пустий звук. Як у маленького деревця, що ледве звелось над землею, дбайливий садівник зміцнює корінь, від сили якого залежить життя рослини упродовж кількох десятиліть, так і педагог повинен дбати про виховання в своїх дітях почуття любові, відданості народу. Виховання цих якостей, на думку В.О. Сухомлинського, починається з того часу, коли дитина починає бачити, пізнавати, оцінювати довкілля [3: 219].

Світ дитини – це насамперед природа, яка навколо неї в дитинстві, піклування матері й батька, казка, пісня. Спогади про цей світ накладається на все наступне життя, надають емоційного забарвлення усім прагненням, помислам, поривам [1: 134]. Пізнання народу починається для

дітей з лісової галявини і блакитного неба над маленьким ставом, з пісень і казок матері над колискою. У золоту пору дитинства, коли діти особливо чутливі і до слова, і до образу, і до душевного світу іншої людини, треба донести до дитячих сердець усе, чим пишаються старші покоління. Пізнаючи світ і самих себе, діти зобов'язані по крупинці усвідомлювати свою відповідальність за матеріальні й духовні цінності, створені старшими поколіннями. Розвиваючи ідеї народного виховання, вчений використовував природу як засіб формування народної мудрості і моралі. „Подорожі” в минуле рідного краю – так називалися екскурсії і походи в поле, ліс, на берег річки, в сусідні села. В.О. Сухомлинський прагнув показати дітям те, що зв'язує минуле і сьогочасне в духовному житті українського народу [3: 219].

У зв'язку з цим провідним принципом навчання В.О.Сухомлинський вважав принцип природовідповідності, оскільки кожна дитина є часткою природи зі своїми інтересами, індивідуальними нахилами й особливостями.

Грунтуючись на власних спостереженнях, В.О. Сухомлинський дійшов висновку, що життя українського народу тісно пов'язане з піснею, саме через неї, як наголошував учений, діти пізнають традиції, побут і культуру українського народу. Пісня входила в їхнє духовне життя, надавала яскравого емоційного забарвлення думкам, пробуджувала почуття любові до народу, батька й матері, праці, до краси довкілля [3: 189]. Педагог радив максимально

використовувати українські народні пісні в навчально-виховному процесі.

Відомо, що престижність будь якої нації визначається рівнем загальної культури особистості, яка насамперед залежить від знання мовних скарбів народу. Саме тому значне місце в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського належить розвитку рідної мови. Оскільки вона є формою збереження і творення національної духовності дитини. За словами В.О. Сухомлинського, мовна культура людини – це дзеркало її духовної культури [3: 202]. Педагог писав: „Для нас, українців, рідною є українська мова. Та історично доля нашого народу склалася так, що нам українцям близька мова російського народу. Дві споріднені мови переплітаються багатьма нитями, що не тільки полегшує, а й утруднює оволодіння спорідненими мовами. Сотні слів, що звучать однаково в цих мовах, мають різне значення. Гра відтінків, найтонших рисочок емоційно-естетичного забарвлення слів у цих мовах є для нас, педагогів, джерелом духовного багатства, яке ми покликані передати молодому поколінню. Мова – духовне багатство народу. „Скільки я знаю мов, стільки разів я людина”, – говорить народна мудрість. „Подорожуючи” до живого джерела думки і слова, мої вихованці пізнавали одночасно емоційні, естетичні, смислові відтінки українського і російського слова. Я домагався, щоб вони відчували красу мови, дбайливо ставилися до слова, дбали про її чистоту” [3: 201-202].

Вирішальною умовою успіху В.О. Сухомлинський вважав любов до слова, почуття краси слова,

прагнення до підвищення рівня своєї мовної культури. Він писав: „Говори правильно, кожне слово має свій зміст, невміння вибрати потрібне слово – те саме, що замість гостро заструганого олівця на занятті з малювання користуватися цвяхом [4: 45].

Не менш важливими в руслі нашого наукового дослідження стали поради видатного педагога щодо занять, присвячених фізіології та культурі мови, на яких учений розповідав про походження й розвиток мови, про єдність мислення й мови, про виразність, емоційність, образність мови. Багаторічні спостереження вченого дозволили констатувати, як спустошується духовне життя дитини тим, що він заучує слова і фрази, малозрозумілі, або й зовсім незрозумілі. Важливою рисою психічної культури є те, щоб слово входило у свідомість дитини як живе, яскраве відображення реальної дійсності, щоб в узагальнюючі поняття вкладався ясний зміст, щоб взаємозв'язок слів відбивав взаємозв'язок думок [3: 380].

Століттями мова народу була тією повноводною річкою, яку В.О.Сухомлинський називав поезією. Поетична грань жила у слові, і слово було немислиме без неї, як немислима річка без води [1: 136]. Завдання вихователя, на думку науковця, полягає в тому, щоб перед дитиною відкрилася поетична грань слова, щоб слово стало очима, які бачать красу [1: 136].

Слово рідної мови повинно жити в дитячій творчості. Уроки життя слова – так називав учений подорожі до його джерел, у світ рідної природи, краса якої пробуджує думку, прагнення знайти в скарбниці української мови

саме той коштовний камінь, до якого повинен доторкнутися промінь думки, щоб самоцвіт заграє [1: 136].

У руслі рекомендацій В.О.Сухомлинського нами було розпочате експериментальне дослідження щодо навчання дітей української мови в етнонаціональних дошкільних закладах. У державних документах (Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, БКДО, Закон України „Про мови”) наголошується на розширенні функціонування української мови в дошкільних навчальних закладах усіх рівнів. Оволодіння українською мовою як найважливішим засобом національного виховання забезпечує не тільки комфортне існування майбутніх громадян у суспільстві, але й дозволяє пізнати національний характер, мовний тип особистості. Відомо, і як зазначав це В.О.Сухомлинський, близькоспорідненість української і російської мов веде до змішування мов (так званий суржик). Відсутність україномовного середовища спричинює серйозні труднощі в оволодінні російськомовними дітьми дошкільного віку українською мовою. Започатковуючи дослідження, було насамперед розроблено перспективний план роботи з батьками з навчання дітей української мови, батьки залучалися до проведення різноманітних ігор-драматизацій, інсценізацій за текстами українських народних казок, сценаріїв („Українська народна пісня в житті дитини”, „Родинне деревце”, „До нас завітала Українська Мова”), вивчення вдома разом із дітьми малих жанрів українського фольклору, віршів

сучасних українських письменників і класиків.

Ми розуміли, що успіх у навчанні дітей української мови залежатиме насамперед від того, наскільки вихователі володіють українським мовленням згідно з орфоепічними нормами. У зв'язку з цим було розроблено програму спецкурсу „Теоретичні й методичні засади навчання дітей української мови”, а також спецпрактикум „Вчимося говорити правильною українською мовою”. За порадою В.О. Сухомлинського, на стіні висів плакат-монтаж „Люби українську мову: говори правильно, виразно, зрозуміло”, на якому подано приклади, як треба і як не треба говорити [4: 124]. Учений радив педагогам проводити вечори та ранки виразного читання. Кожний, хто бажав брати участь у цій справі, готувався прочитати своє улюблене оповідання чи вірш. Двічі на рік вчений пропонував відзначати свято рідного (українського слова). Ці поради вченого також ураховувались у дослідженні.

Окрім того ми максимально намагалися створити в дошкільному закладі українське середовище: на прогулянках діти розігрували різноманітні українські народно-хороводні ігри, інсценізували твори усної народно-поетичної творчості, співали українські народні пісні, декламували вірші, написані українськими письменниками.

Як переконують результати дослідження, вихователі засвідчили свою готовність до навчання дітей державної мови, а їхні вихованці наприкінці старшої групи вміли спілкуватись розмовною українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 1. – К.: Рад. школа, 1976. – 670 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. – Т.2. – К.: Рад. школа, 1976. – 670 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. – Т.3. – К.: Рад. школа, 1977. – 639 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. – Т.4. – К.: Рад. школа, 1976. – 670 с.

Подано до редакції 04.06.08